

ایران نامک

به چاپ رسیده است. و ما نیز به دلیل اهمیت موضوع و شیوه بدیعی که در نگارش آن به کار رفته و پرتوی به برخی نایافته‌ها افکنده، به معرفی آن می‌پردازیم.

کتاب در شش فصل و ضمیمه سامان یافته است:

در فصل اول تلاش شده، شناختی از مشخصات و ویژگی‌های فرهنگ و تمدن اولیه هند و اروپایی در حدود هزاره سوم پیش از میلاد به دست داده شود. به این منظور ابتدا زیستگاه و ویژگی‌های زیستی (اجتماعات، اقتصاد و زبان) این اقوام معرفی شده، سپس به اختصار، براساس یافته‌های باستان‌شناسی، چند زیستگاه و فرهنگ و تمدن هند و اروپایی، از غرب به شرق، از دریای سیاه تا شرق و شمال دریای خزر معرفی شده‌اند. در مبحث دیگری از همین فصل، ترکیب اجتماعی و وضع معیشتی هند و اروپاییان مشخص شده، سپس اطلاعاتی درباره زبان هند و اروپایی و دین و اساطیر آنها به دست داده شده است. در این مباحث از مفاهیم و معانی واژه‌های کهن به منظور تبیین و توصیف هر چه کامل‌تر ویژگی‌های هند و اروپاییان، استفاده وسیع شده، به حدی که می‌توان گفت مباحث بر پایه داده‌های زبان‌شناختی و واژگانی شکل گرفته است.

نویسنده در فصل دوم به بحث درباره یک شاخه از «هند و اروپایی زبان‌ها» می‌پردازد که عبارت‌اند از اقوام «هند و ایرانیان» یا «آریایی‌ها». مؤلف خاستگاه ایشان (در اواخر هزاره سوم) را از حدود دریاچه بالخاش تا نواحی غربی ولگا در غرب، تعیین کرده و آنها را به سه شاخه «هندی»، «ایرانی» و «سکاه» تقسیم می‌کند.

نویسنده سپس به برشمردن ویژگی‌های زیستی و فرهنگی، دین، اساطیر و زبان اقوام «هند و ایرانیان» پرداخته، مطالب این فصل را با مطلبی درباره واژه «آریا» و وجه اشتقاق آن به پایان می‌برد.

نویسنده در فصل سوم، شاخه‌های سه گانه «هند و ایرانی» (آریاییان) را پس از جدایی و مهاجرت به ایران، هند و شمال خزر (در اواخر هزاره سوم) پی گرفته، ابتدا به توضیح درباره شاخه هندی می‌پردازد. سپس از اقوام و سرزمین

دغدغه اصلی و موضوع اساسی تحقیقات و مطالعات چندین ساله نویسنده کتاب، کندو کاو در اسامی و کشف و بازسازی اشکال اولیه اسامی و قوانین ابدال آنها، طی قرون و اعصار گذشته است. وی علاوه بر استفاده از دانش زبان‌شناسی (ریشه‌یابی و شناخت تحول اسامی، از آن فراتر رفته، در تحقیق پیرامون اسامی «بی‌معنی» شده که در طول سال‌ها و قرن‌ها چندان تغییر یافته‌اند که با روش‌های معمول زبان‌شناسی، امکان ریشه‌یابی آنها نیست و نویسنده عنوان «گیتایی» (در مقابل «متعارفی») را برای آنان برگزیده، از علوم جامعه‌شناسی، دیرینه‌شناسی، زبان‌شناسی، تاریخی، اسطوره‌شناسی و جغرافیایی برای این منظور بهره می‌برد.

بنابراین شناخت اصل و ریشه انبوهی اسامی خدایان قدیم و عناصر اساطیری و قبایل و اشخاص و تعداد بیشتری اسامی جغرافیایی «بی‌معنی» شده، موضوع و زمینه اصلی تحقیق نویسنده کتاب حاضر (به طور کلی) است.

کتاب حاضر، ایران نامک نیز، اساساً به منظور تفسیر و تبیین یکی از اسامی متعارف، یعنی «ایران» تألیف شده است. و بدین منظور، شناخت ریشه‌های کهن سرزمین و نژاد هند و اروپایی، مهاجرت آنها، طوایفی که از این اقوام جدا شدند و به «آریا ملقب گشتند، سپس پی‌گیری شاخه هند و آریایی (به اختصار) و سرانجام سرگذشت شاخه ایرانی آریایی در بستر تاریخ و مهاجرت‌ها که پیوسته با اختلاط اقوام بومی همراه بوده، محتوای کتاب حاضر را تشکیل می‌دهند. در تمام مراحل، پی‌جویی سرگذشت اقوام آریایی تا سکونت در فلات ایران و تشکیل حکومت‌های ماد تا ساسانی، کنکاش در نام «ایران» و نام سرزمین‌های ایرانیان، موضوع اصلی کتاب است.

بنابراین هدف نویسنده که در آغاز، تعبیر و تفسیر نام ایران و تاریخچه اسامی این سرزمین، در گذشته دور و نزدیک بوده (با حفظ این هدف)، به گزارش سرگذشت اقوام آریایی، به‌ویژه شاخه «ایرانی - آریایی» آن بدل شده است.

این کتاب، نخستین بار در سال ۱۳۷۳ انتشار یافته و اینک، ویرایش دوم آن با اضافات جزئی، از جمله پیشگفتاری کوتاه درباره «موضوع زمینه مطالعات نویسنده»، یعنی ریشه‌یابی اسامی مجدداً

○ ایران نامک، نگرش نوبه تاریخ و نام ایران

○ تألیف: امان الله قریشی

○ ناشر: هرمس، تهران، چاپ اول، (ویراست

دوم)، اسفند ۱۳۸۰، ۳۹۰ ص، ۲۵۰۰ تومان

سکایان، چگونگی نفوذ و گسترش آنان، زبان سکایی، دین، اساطیر و سرنوشت سکایان سخن می‌رود. سرانجام به نحوه مهاجرت شاخه ایرانی به فلات ایران پرداخته، موقعیت جغرافیایی منزلگاه تازه آنها پس از جدایی از شاخه «آریایی» را اثربیانم و وجه محلی در مصب جیحون و ناحیه خوارزم بعدی تعیین می‌نماید. سپس چگونگی مهاجرت شاخه ایرانی - آریایی به داخل فلات ایران و ویژگی‌های زیستی - اعتقادی، ساختار اجتماعی و اقتصادی آنها را به ویژه با اتکا به داده‌های باستان‌شناسی و زبان‌شناختی توصیف می‌کند.

نویسنده در فصل چهارم، سرگذشت شاخه ایرانی در داخل نجد (فلات ایران) را بیان کرده، ابتدا از بومیان قدیم و مهاجرت‌های مختلف به این فلات (قبل از آمدن ایرانیان) سخن گفته، شرایط تمدنی و فرهنگی این سرزمین، قبل از استقرار ایرانیان، توصیف می‌شود. این اقوام چنانکه مؤلف معرفی کرده عبارت‌اند از: عیلامیان، کاشوها، لولوبی‌ها، گوتی‌ها، مانایی‌ها، کاسپی‌ها، اورارتوها. همچنین، نام تعدادی از مراکز مهم تمدن و تجارت و زندگی در فلات ایران برده شده است. نویسنده سپس با اشاره به دیدگاه‌های مختلف در مورد مسیرهای احتمالی مهاجرت آریاییان به داخل نجد، تلاش می‌کند مسیر واقعی مهاجرت این طوایف مهم آریایی که پس از استقرار در داخل نجد موسوم به ماد و پارسه شدند، را شناسایی نماید.

مؤلف، به دورانی راه می‌یابد که به طور رسمی، «تاریخی» نامیده می‌شود. یعنی دورانی که با تشکیل حکومت ماد آغاز و با هخامنشی و اشکانی ادامه یافته و به ساسانی (قبل از دوره اسلامی) ختم می‌شود. وجود کتاب‌ها و رساله‌ها و مقاله‌های فراوان در خصوص این دوران، باعث شده نویسنده به تدریج از پرداختن به جزئیات تاریخی خودداری و بیشتر به موضوع اصلی یعنی «نام این سرزمین» از دوران ماد به این سو بپردازد و از تاریخ تنها به مسائلی توجه کند که به تشریح بهتر موضوع اصلی (یعنی «نام این سرزمین»: «ایران») کمک می‌کنند. بخش اصلی مباحث، از این پس، صیغه‌های زبان‌شناسانه دارند.

فصل پنجم، منحصرأ دوران «ساسانی» را

مورد توجه قرار داده است. نویسنده به این جهت، فصلی جداگانه را به این دوران اختصاص داده که در آن، بعد از حدود هزار و پانصد سال، این سرزمین نامی عمومی و فراگیر گرفت، نامی که از یک ایالت (ماد، پارسه، پهلو و...) نیامده بود و در آن جزء آریایی وجود داشت. این جزء قبلاً در اثربیانم و وجه و اثر یانام دخیونام به کار رفته بود».

بنابراین بحث اصلی کتاب، (نام این سرزمین) در این فصل، با مروری بر تاریخ ساسانیان، به شکلی گسترده‌تر مطرح می‌شود.

آخرین فصل کتاب به «دوران اسلامی» می‌پردازد. در این فصل نیز، به دلیل وجود تحقیقات و تألیفات متعدد و فراوان، درباره «روند تاریخی سقوط ساسانیان و گسترش اسلام»، نویسنده اصلاً به جزئیات نپرداخته، بلکه تکیه اصلی‌اش بر نام‌های این سرزمین - علاوه بر ایران - در دوران اسلامی است و تنها به مطالبی تاریخی اشاره می‌کند که با این نکته اصلی ارتباط مستقیم دارند و به روشن شدن این موضوع کمک می‌کنند. بنابراین، فصل ششم مروری است بر نام‌هایی که پس از اسلام، تا دوران معاصر برای این سرزمین در منابع به کار رفته است.

عجم و فارس، از این میان، دو نامی است که بیش از همه به چشم می‌خورد.

اما نویسنده، مصادیق جغرافیایی این اسامی و اسامی دیگر را نیز مورد بحث قرار می‌دهد.

در پایان کتاب بیوستی شامل چهار مطلب به شرح زیر ضمیمه شده است:

۱- نظری کوتاه درباره پیدایش تدریجی زبان بشری:

در این مقاله از زبان هند و اروپایی متقدم و سیستم نام‌گذاری‌ها، واژه‌ها و افعال نیک و بد یا ایزدی و اهریمنی، و طیف وسیع معانی واژه‌ها و ریشه‌های فعلی صحبت شده است.

۲- مبانی ملت و ملیت:

در این مقاله، ابتدا رابطه نزدیک میان زبان ملیت و اهمیت آن باز گفته می‌شود، سپس چهار پایه اساسی مفهوم ملت ذکر شده که عبارت‌اند از: ۱- وحدت تاریخ و سهم‌گیری مشترک، ۲- وحدت مذهب، آیین، فرهنگ و معتقدات ملی و عمومی ۳- اشتراک در زبان، ۴- اشتراک در سرزمین. در ادامه،

ادوار چهارگانه زبان فارسی دری، براساس دوره‌های تاریخی ایران و ذکر مشخصات کلی آن، بیان می‌شود.

۳- تأثیر اسطوره و افسانه در تاریخ‌نویسی قدیم و قرون وسطی:

نویسنده در این مقاله، ضمن تأکید بر اهمیت اسطوره‌ها و افسانه‌ها در شناخت برخی حقایق تاریخی می‌نویسد: «ما می‌دانیم آنچه امروز به نام اسطوره و افسانه معروف است در قدیم همچون حقایق تاریخی و آیینی متصور بوده است. ساده‌اندیشی مردم و ذهنیت ساده بشر در مقایسه با امروز، موجب پدید آمدن گودال عمیقی میان تفکر و دریافت و پندار کنونی، ما با اندیشه و دریافت بشر قدیم و حتی قرون وسطایی شده است. با این حال همان پندارهای کهن و همان اسطوره‌ها و افسانه‌ها در استنباط وضع دوران‌های قدیم یاور ما هستند. به طوری که برخی گفته‌ها که اکنون کودکان و نادرست پنداشته می‌شوند، متعلق به بزرگان تاریخ ما بوده و ما بدانان احترام می‌گذاریم و بدون آنها از بسیاری حقایق گذشته محروم بودیم.»

۴- سکونت و تمدن در نجد:

در این مقاله گزارشی بسیار کوتاه و گذرا از پیشینه سکونت در مناطق مختلف فلات ایران از کهن‌ترین زمان‌ها تا قرون میانه ارائه شده است. گفتنی است که تقریباً هر بخش کتاب از چند فصل تشکیل شده و در پایان هر فصل یادداشت‌ها، توضیحات و مآخذ مربوط به مباحث همان فصل گنجانده شده که از ارزش علمی فراوانی نیز برخوردار است. همچنین در پایان فصول، عکس‌هایی از آثار باستانی، خطوط کهن، نقشه‌ها و جدول‌های اطلاعات مربوط به مباحث همان فصل، افزوده شده که در مجموع نشان از عمق و گستره تحقیق و جنبه علمی و پژوهشی کار دارد. شایان ذکر است که اثر دیگری از نویسنده با عنوان آب و کوه در اساطیر هند و ایرانی در دست انتشار است که ظاهراً مؤلف در مقدمه «آن بحث مفصلی درباره نظام نامگذاری هند و اروپایی، چه در زمینه خدایان و اقوام و اشخاص و عناصر اساطیری و چه در زمینه اعلام جغرافیایی»، مطرح ساخته است.